УДК 336.71:368

ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА ІНТЕГРАЦІЇ БАНКІВ І СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

КУЧЕРЕНКО В., аспірант кафедри фінансів КНТЕУ

Банківські установи і страхові організації є основними системоутворюючими інститутами фінансового ринку та економіки в цілому. Від ефективності їхньої діяльності залежить розвиток економіки країни і забезпечення добробуту населення. Інтеграція банків і страхових компаній заснована на спільності виконуваних функцій і взаємовигоді, вона є обов'язковою умовою стабільності та динамічного розвитку сучасного фінансового ринку.

Дослідженню інтеграційних процесів у діяльності банків і страхових компаній присвячені наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених П. Гришина [1], М. Клапківа [2], І. Кожевнікової [3], Л. Єрмошенко [4], В. Фурмана [5] та ін. Однак посилення конкуренції між суб'єктами фінансового ринку потребує більш ретельного вивчення цієї проблеми.

Перш за все необхідно уточнити сутність терміну "інтеграція". У філософському енциклопедичному словнику "інтеграція" (лат. *integer* – повний, цілісний, непорушений) розглядається як процес або дія, що має своїм результатом цілісність, об'єднання, з'єднання, відновлення єдності [6, с. 181]. Соціологічний енциклопедичний словник визначає "інтеграцію" (лат. *integratio* – з'єднання) як процес, результатом якого є досягнення єдності й цілісності, узгодженості всередині системи, заснованої на взаємозалежності окремих спеціалізованих елементів [7, с. 106].

В. Андрійчук визначає інтеграцію як організаційне поєднання технологічно пов'язаних між собою різнорідних видів діяльності з притаманними їм функціями з метою виробництва кінцевого продукту і доведення його до споживача, а також досягнення на цій основі вищих економічних результатів [8]. Т. Парсонс розуміє інтеграцію як

© Кучеренко В., 2009

структури та процеси, за допомогою яких відносини між частинами соціальної системи впорядковуються способом, що забезпечує їхнє гармонійне функціонування в системі [9, с. 364]. Характеризує інтеграцію Л. Угрин як стан пов'язаності окремих диференційованих частин в ціле, як процес, у результаті якого такий стан досягається, а також як процес входження в систему окремого елемента. Інтеграція – це завжди свідома взаємодія (*interaction*) елементів, а не однобічні дії (*action*). Результатом, наслідком інтеграційних взаємодій є виникнення цілісності, що має нові якість та сутність [10]. Д. Розенберг надає таке визначення: "об'єднання, групування, централізація функцій, інтегрування. Зосередження, концентрація повноважень в руках вищих адміністраторів або виконуючих робітників двох чи більше компаній з метою взаємної вигоди: зменшення конкуренції, зниження витрат, забезпечення більшої частки ринку" [11].

Трактують інтеграцію як процес і як характеристику стану Б. Баласса та Ф. Канхерт [12; 13]. Як процес дослідники розглядають інтеграцію у широкому і вузькому значенні. У широкому значенні термін "економічна інтеграція" використовується для визначення об'єднання економічних одиниць з метою досягнення переваг більш ефективного економічного розвитку і реалізації завдань економічної політики. У вузькому значенні "економічна інтеграція" це процес, який представляє собою реалізацію дій для скорочення і повної заборони дискримінації між економічними суб'єктами.

"Інтеграція" як характеристика стану обумовлює ситуацію, в якій відсутні різноманітні форми економічної дискримінації. В цьому плані автори виокремлюють саме інтеграцію з метою досягнення економічних цілей із зміцненням організаційного аспекту для ефективності діяльності об'єднання економічних одиниць [14]. П. Лоуренс і Дж. Лорш трактують інтеграцію як процес досягнення єдності зусиль усіх підсистем організації для реалізації її завдань і цілей [15]. На думку О. Віханського та А. Наумова, інтеграція означає рівень взаємодії, який існує між частинами організації та забезпечує досягнення їх цілей у межах вимог, які ставить зовнішнє середовище [16]. Виділення аспекту зовнішнього середовища акцентує увагу на обмеженні цілей організації зовнішніми можливостями.

У результаті порівняння висловлювань різних авторів і трактувань, що надаються у словниках, можна дійти висновку, що категоріальне визначення терміна "інтеграція", яке пропонує В. Андрійчук, є найбільш прийнятим з позиції економічної сутності цього процесу. Думки ж більшості авторів дуже схожі і зводяться до термінів: "об'єднання", "цілісність", "єдність", "узгодженість", "впорядкування".

Таким чином, на етапі узагальнення теоретичних висловлювань, інтеграцію банків і страхових компаній можна визначити як стан або процес поєднання їх діяльності на основі притаманних функцій, який

проявляється у поглибленні їх взаємодії, що породжує причинну обумовленість та узгодженості дій, з метою досягнення економічних цілей в межах обмежень зовнішнього середовища.

По-перше, інтеграція має двобічну природу, оскільки виступає як процес і як стан.

По-друге, інтеграція як процес носить динамічний характер, з чого випливає існування її еволюції та розвитку.

По-третє, інтеграція характеризується існуванням взаємодії, взаємопроникнення, узгодженості, взаємовпливу, взаємозалежності.

По-четверте, інтеграція має регулюватися визначеними умовами.

Для визначення ключових чинників, що спонукають як банки, так і страхові компанії шукати шляхи до взаємної інтеграції необхідно проаналізувати основні риси діяльності цих фінансових інститутів. Страхування представляє собою систему економічних відносин страхувальників і страховиків, що охоплює сукупність форм і методів формування цільових фондів грошових коштів (страхових фондів) і їх використання на відшкодування збитку, який виникає в результаті настання різного роду несприятливих подій (страхових випадків) [17, с. 15]. Необхідність страхового захисту спричинена прагненням обмежити як матеріальні, так і нематеріальні збитки, пов'язані з певними ризиками.

Страхування дійсно забезпечує мобілізацію вільних грошових коштів, але таке твердження коректне лише відносно страхування життя як форми накопичувального страхування. Сьогодні в розвинених країнах понад 60 % валової національної страхової премії становлять страхові внески з довгострокового страхування життя, які забезпечують до 30 % інвестицій у національні економіки. Інші види страхування не мобілізують вільні грошові кошти, вони компенсують матеріальні збитки населення та підприємств у разі настання несприятливих подій і забезпечують страховий захист шляхом розподілу ризиків між учасниками страхових відносин [3].

У розвинених країнах страхові компанії є головними інвесторами і розпоряджаються великими обсягами капіталу. Наприкінці 90-х років минулого століття страховики Європи, Японії, США спрямували в економіку більше 4 трлн доларів США. Ресурси американської економіки на 30 % складаються з внесків зі страхування життя. У Швейцарії цей показник становить 70 % [18, с. 6]. Провідні страхові компанії регулярно входять до переліку 25 найбільших європейських компаній і володіють великими промисловими підприємствами і банками.

Банківська система – це сукупність фінансових установ, метою яких є комплексне здійснення операцій із залучення тимчасово вільних фінансових ресурсів, заощаджень фізичних та юридичних осіб, та розміщення акумульованих ресурсів від свого імені на засадах поверне-

ня, строковості та платності відповідно до доручень їх клієнтів [19, с. 26]. Банківська система організовує й обслуговує рух головного атрибуту ринку – капіталу, забезпечує його залучення, акумуляцію та перелив у ті сфери суспільного виробництва, де виникає дефіцит.

Цільова спрямованість діяльності суб'єктів фінансового ринку визначає їх функції. Функції – це зовнішній прояв властивостей у системі економічних відносин. Вони характеризують суспільне призначення тих чи інших інститутів, які формуються і розвиваються в міру розвитку економічного середовища.

Страхування виконує ризикову (компенсаційну), накопичувальну, попереджувальну та інвестиційну функції. Основна функція – компенсаційна або ризикова – виражається в забезпеченні страхового захисту юридичним і фізичним особам у формі відшкодування збитку при настанні несприятливої події. Накопичувальна функція забезпечується страхуванням життя. Попереджувальна функція – це фінансування страховиками превентивних заходів з метою попередження страхового випадку і зменшення можливого збитку. Інвестиційна функція реалізується через розміщення тимчасово вільних коштів страховика.

Отже, функція залучення грошових коштів банків і накопичувальна функція страховиків, по суті, є спільною функцією капіталізації.

Зовсім інший характер взаємин виникає між банками і страховими компаніями у зв'язку з ризиковою (компенсаційною) функцією страхування. Банківська справа пов'язана з ризиками, причому як загальними для всіх підприємств так і специфічними ризиками для кредитної діяльності. Для забезпечення стійкості та стабільності банку необхідно диверсифікувати або перекласти ці ризики на іншого суб'єкта фінансового ринку, а саме на страхову компанію, що забезпечить зменшення ймовірності втрати капіталу або доходу від нього. Інтеграції банків і страхових компаній сприяє також попереджувальна функція страхування, яка мінімізує збитки від банківських ризиків.

Особливі відносини між банками і страховими організаціями зумовлює інвестиційна функція, яка є умовою реалізації цими інститутами функції капіталізації вільних грошових коштів. Інвестиційна діяльність страховиків є необхідною умовою ефективного розміщення страхових резервів, забезпечуючи також проведення збиткових видів страхування та конкурентоспроможність страхової діяльності.

Страхові організації мають можливість розмістити свої фінансові ресурси багатьма шляхами, однак банки для них є найважливішими інститутами, що забезпечують капіталізацію фінансових ресурсів страховиків. Отже, між банками та страховими компаніями виникає тісна співпраця щодо розміщення фінансових ресурсів страховиків. Крім того, страхові організації та їх клієнти розміщують залишки коштів на поточних банківських рахунках. Виконання банками функції розра-

хунково-касового обслуговування юридичних і фізичних осіб вигідно для банків, які використовують ці залишки як специфічні кредитні ресурси.

Таким чином, основу інтеграції банків і страхових компаній визначають економічні відносини, пов'язані з акумуляцією та використанням грошових доходів та вільних фінансових ресурсів населення і підприємств, а також із функціями, які виконують ці фінансові установи. Діяльність банків і страхових компаній, обумовлена загальною потребою в капіталізації вільних грошових коштів юридичних та фізичних осіб, заснована на їх акумуляції та інвестуванні [3, с. 18].

Однак, якщо перерозподіл тимчасово вільних коштів у банківській системі відбувається з метою отримання прибутку (інвестиційна функція банку), то першопричиною страхової діяльності є забезпечення недопущення втрати прибутку або захист матеріальних і нематеріальних цінностей (ризикова функція страхової компанії). Аналізуючи середовище "банк – страхова компанія" можна говорити, що банківська діяльність є первинною, а страхова – вторинною, допоміжною або захисною, для створення сприятливих умов безперебійного процесу суспільного відтворення.

Саме у такому контексті слід розглядати економічні передумови інтеграції банків и страхових компаній, оскільки їх співробітництво обумовлене спільністю основних функцій (інвестиційної для банку та ризикової для страхової компанії). Однак сутнісна природа інтеграції банків і страхових компаній має бути підкріплена визначенням переваг від здійснення таких відносин для кожного з учасників.

Основні переваги взаємодії зі страховою компанією для банку.

По-перше, диверсифікація фінансових ризиків, через страхування ризику непогашення кредиту, предмету застави, життя позичальника або гаранта, кредитних карток, страхування відповідальності позичальника за непогашення кредиту тощо.

По-друге, підвищення дохідності і продуктивності банківської діяльності через надання нових послуг, зокрема страхових. Введення нових продуктів пояснюється жорсткою конкуренцією між банківськими установами у поєднанні зі зниженням доходів (поява великих закордонних компаній як у банківському, так і у страховому секторі економіки, спричиняє зниження прибутковості операцій для установ-резидентів), яка спричиняє підвищення адміністративних і маркетингових витрат, скорочення маржинального доходу від традиційних банківських продуктів.

По-третє, продаж страхових продуктів через мережу банківських відділень дозволяє отримати банкам певні бонуси: комісію від проданих страхових продуктів; використання частини резервів страховика у формуванні пасивів банку (відкриття страховою організацією депозитного рахунка у банку-партнері, як обов'язкова умова акреди-

тації); підвищення продуктивності праці та економічних знань персоналу банку за рахунок розширення спектру послуг, що надаються, а також можливе підвищення матеріальної винагороди персоналу.

По-четверте, створення "універсального банку" [20, с. 55], який надає весь спектр фінансових послуг. Україна в реалізації цієї концепції має певні відмінності порівняно з іншими країнами, де відсутні законодавчі обмеження щодо права банків здійснювати операції зі страхування. Згідно з п. 2.6 "Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій" [21, с. 115], банкам забороняється діяльність у сфері матеріального виробництва, торгівлі (крім реалізації пам'ятних, ювілейних, інвестиційних монет) та страхування, крім виконання функцій страхового посередника. Тобто банки мають можливість реалізовувати страхові продукти на основі договорів зі страховими компаніями.

По-п'яте, підвищення продажів через поєднання банківських і страхових продуктів, які надаються "в одному вікні", що зручно перш за все для споживачів. Надання банками, поряд із класичними видами банківських операцій, страхових послуг клієнтам привело до того, що, наприклад, у Франції наприкінці 90-х років XX ст. близько 60 % полісів реалізовувалося через банки [22, с. 59]. У середньому в Європі кожен третій поліс страхування життя і кожен двадцятий з інших видів страхування реалізується також банками [23, с. 47]. Деякі регіональні банки в Японії, надаючи канали збуту для страхових компаній, контролюють до 50 % місцевих ринків фінансових послуг.

По-шосте, перешкоджання відтоку клієнтів до конкурентів через поєднання інформації про клієнтську базу банку та страхової компанії. Єдине інформаційне поле дозволяє формувати коло постійних клієнтів, а також знизити ризики як страховика, так і банку.

По-сьоме, пропонуючи продукти зі страхування життя, банк може управляти довгостроковими відносинами зі своїми клієнтами, що також перешкоджає їх відтоку до конкурентів.

Для страхових компаній вихід на банківський ринок також відкриває певні переваги.

По-перше, збільшення обсягів продажів, як результат обов'язкового страхування предмету застави при наданні кредиту в банку, а також використання інших видів страхування як обов'язкової умови надання банківських послуг.

По-друге, зростання доходів за рахунок використання для продажу страхових продуктів мережі банківських відділень, які знаходяться на територіях, де відсутні пункти продажу страховика.

По-третє, розширення клієнтської бази та доступ до різних соціальних груп, які є клієнтами банку.

По-четверте, скорочення витрат на організацію надання деяких страхових послуг і на утримання агентської мережі.

По-п'яте, розширення асортименту послуг, що надаються.

По-шосте, зниження собівартості трансакцій між партнерами.

Таким чином можна стверджувати, що інтеграція банків і страхових компаній обумовлена спільністю та поєднанням основних виконуваних функцій обох фінансових інститутів – функцією капіталізації для банку, та ризиковою функцією для страхової компанії, при обов'язковій умові взаємної вигідності таких відносин.

Оскільки банки і страхові компанії є інститутами фінансового ринку, для більш повного розгляду економічної природи їх інтеграції необхідно визначити передумови, які пов'язані з кон'юнктурою саме цього ринку, до яких науковці відносять [24; 25; 26; 27]:

- високу концентрацію капіталу в банківському та страховому секторах;
- зростання конкуренції в банківському бізнесі та пошук нових джерел прибутку;
- створення перешкод для входження на ринок нових посередників (як банківських, так і страхових);
- зміцнення конкурентних переваг уже діючих на фінансовому ринку учасників;
- нагальну потребу банків і страхових компаній у підвищенні ефективності каналів продажу своїх продуктів;
- спад продуктивності традиційної агентської мережі продажу страхових продуктів і необхідність створення нових каналів;
- тенденції посилення входження учасників банківського і страхового сегментів фінансового ринку на ринок цінних паперів;
- розвиненість інституційної та інформаційної інфраструктури фінансового ринку, що гарантує технологічну можливість інтеграції;
- вимоги клієнтів щодо найбільш широкої гами фінансових послуг;
- відкриття та освоєння нових джерел фінансових надходжень і використання їх у інвестиційній сфері;
- старіння нації як фактор поступового зростання інтересу населення до недержавних пенсійних фондів, страхування життя і довгострокових інвестицій.

Отже, інтеграція банків і страхових компаній ґрунтуються на спільності їх функцій та інтересів, обумовлюється вигідністю для обох сторін й визначається кон'юнктурою фінансового ринку. Така інтеграція вигідна для споживачів послуг обох фінансових інститутів тому, що забезпечує не лише економію витрат і часу, а й захист їх майнових та інших інтересів від настання несприятливих подій.

Здійснений аналіз дозволяє більш ґрунтовно визначити інтеграцію банків і страхових компаній, а саме: інтеграція банків і страхових компаній – це фінансова категорія, яка відображає процес поєднання та узгодження їх спільних відносин, пов'язаних із залученням і використанням грошових надходжень від населення, підприємств і установ, на що спрямовані функції цих суб'єктів фінансового ринку в їх інтересах, а також в інтересах суспільного відтворення.

Спільними для банків і страхових компаній є інвестиційна, ризикова, попереджувальна та функція розрахунково-касового обслуговування. Аналіз банківської і страхової діяльності дозволив сформулювати єдину для обох фінансових інститутів функцію капіталізації, яка забезпечується накопичувальним страхуванням життя та доповнюється ризиковою функцією. Взаємовигідність інтеграційних процесів у банківській і страховій діяльності пояснюється численними перевагами та зацікавленістю обох фінансових інститутів у спільній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Гришин П.* Bancassurance в России и за рубежом: интеграция страховых компаний и банков в распространении страховых услуг : сб. аналит. материалов / П. Гришин, В. Демченко, А. Циганов. — М. : Рус. Полис, 2004. — 135 с.
2. *Клапків М. С.* Страхування фінансових ризиків : монографія / М. С. Клапків. — Тернопіль : Екон. думка : Карт-бланш, 2002. — 570 с.
3. *Кожевникова И. Н.* Взаимоотношение страховых организаций и банков / И. Н. Кожевникова. — М. : Анкил, 2005. — 112 с.
4. *Єрмошенко А. М.* Порівняння основних моделей банківського страхування / А. М. Єрмошенко // Актуальні проблеми економіки. — 2008. — № 3 (81). — С. 167–174.
5. *Фурман В.* Перспективи створення альянсів страхових компаній і банків в Україні / В. Фурман // Вісн. НБУ. — 2005. — № 4. — С. 20–22.
6. *Философский* энциклопедический словарь. — М. : Инфра-М, 1997. — 576 с.
7. *Социологический* энциклопедический словарь : на русском, английском, немецком, французиком и чешском языках / под ред. Г. В. Осипова. — М. : Инфра-М : Норма, 1998. — 488 с.
8. *Андрійчук В. Г.* Економіка аграрних підприємств : підручник / В. Г. Андрійчук. — 2-ге вид., доп. і перероб. — К. : КНЕУ, 2002. — 624 с.
9. *Американская* социология. Перспективы. Проблемы. Методы / пер.: В. В. Воронин, Е. В. Зиньковский ; ред. Г. В. Осипов (вступ. ст.). — М. : Прогресс, 1972. — 392 с.
10. *Угрин Л.* Інтеграційні процеси: міжнародний аспект / Л. Угрин // Віс. Львів. ун-ту : Серія "Філософські науки". — 2002. — Вип. 4. — 352 с.
11. *Розенберг Д. М.* Бизнес. Менеджмент. Терминологический словарь / Д. М. Розенберг. — М. : Инфра-М, 1997. — 206 с.
12. *Balassa B.* The theory of economic integration / Balassa Bela. — Homewood, 3 : Irvvin, 1961.
13. *Kanhert F.* Economic integration among developing countries / F. Kanhert. — Paris : OECD : Development Centr, 1969.
14. *Куликова Е. В.* Внутрифирменное планирование в горизонтально-интегрированных структурах : дис. канд. экон. наук : 08.00.05 / Е. В. Куликова. — Ульяновск, 2004. — 162 с.
15. *Lawrence P.* Differentiation and integration in complex organizations / P. Lawrence, J. Lorsch // Administrative science quarterly. — 1967. — Vol. 12 (June). — P. 1–47.

16. *Виханский О. С.* Менеджмент / О. С. Виханский, А. И. Наумов. — М. : Экономист, 2004. — С. 216.
17. *Шахов В. В.* Страхование : учебник для вузов / В. В. Шахов. — М. : Страховой полис : ЮНИТИ, 1997. — 311 с.
18. *Лапкина И.* Полис – дело добровольное / И. Лапкина // Новые известия. — 2002. — № 28. — С. 6.
19. *Основы* банковской деятельности / под ред. К. Р. Тагирбекова. — М. : Инфра-М, 2001. — 720 с.
20. *Плотников А.* Что такое банковское страхование / А. Плотников // Банковские технологии. — 2003. — № 4. — С. 55–59.
21. *Положення* про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій, затв. постановою Правління Національного банку України від 17лип. 2001 р. №275 // Офіц. вісн. України. — 2001. — № 34. — С. 115.
22. *Гребенщиков Э.* Страховая отрасль Японии / Э. Гребенщиков // Финансы. — 2001. — № 7. — С. 58–63.
23. *Кричевский Н.* О некоторых аспектах взаимодействия страховых компаний и банков / Н. Кричевский // Финансы. — 2001. — № 12. — С. 47–50.
24. *Базилевич В.* Сучасна парадигма страхування: суть та протиріччя / В. Базилевич // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка : Серія "Економіка". — 2006. — № 81–82. — С.7–9.
25. *Беляков А. В.* Банковские риски: проблемы учета, управления и регулирования / А. В. Беляков. — М. : БДЦ-пресс, 2003. — 278 с.
26. *Бубнов В.* Страхование лизинговых сделок как инструмент повышения инвестиционной активности / В. Бубнов // Страховое дело. — 2000. — № 8. — С. 28–31.
27. Гитман Л. Дж. Основы инвестирования / Л. Дж. Гитман, М. Д. Джонк. — М. : Дело, 1999. — 1008 с.

УДК 336.221.4(477)

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ПРИНЦИПИ ОПОДАТКУВАННЯ ТА НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ

ЖУКЕВИЧ О., аспірант кафедри фінансів КНТЕУ

Удосконалення податкової системи починається з визначення принципів оподаткування та їх раціонального впровадження, на цій основі має будуватися податкове законодавство. Руйнувати та формувати нову законодавчу базу недоцільно, необхідно вносити корективи

© Жукевич О., 2009